

El terç de croat de Pere de Portugal encunyat a Cervera l'any 1465 i la seva identificació: estat de la qüestió

JOSEP M. LLOBET I PORTELLA

INTRODUCCIÓ

La troballa recent, prop de la part sud de la muralla que envoltava l'antic nucli medieval de Cervera, d'un exemplar de terç de corat amb efígie de cabells caiguts, a l'anvers i llegenda *ILERDENCIS*, al revers,¹ moneda de difícil catalogació que, últimament, hom ha proposat considerar encunyada a la seca de Cervera l'any 1465, ens ha portat a elaborar aquest treball que només pretén donar una visió d'allò que han escrit diferents autors sobre l'encunyació de moneda cerverina durant la guerra contra Joan II.

1. La descripció de la peça és la següent:

Anvers: Anepígraf. Efígie coronada amb el cabell caigut, mirant a l'esquerra. Cercle de punts.

Revers: ILE-RD-EN-CIS. En el camp, creu que trenca la llegenda i el cercle interior, cantonada en el primer i quart angle amb tres punts i en el segon i tercer amb un anell. La llegenda es troba entre dos cercles de punts.

Terç de croat, plata.

Pes: 0,89 gr. Diàmetre: 15 mm.

Aquesta moneda es troba catalogada i fotografiada a les obres següents: BOTET Y SISÓ, JOAQUIM *Les monedes catalanes*, vol II, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1909, pp. 305 i 312 (núm. 412); BADIA I TORRES, ANTONI, *Catàleg dels croats de Barcelona (1285-1706)*, Barcelona, Círculo Filatélico y Numismático, 1969, p. 131, lám. XXXIX (números 662-667); CRUSAFONT I SABATER, M., *Numismàtica de la corona catalano-aragonesa medieval (785-1516)*, Madrid, Vico, 1982, pp. 338-339 (núm. 511).

Terç de croat atribuït a Pere de Portugal i que se suposa encunyat a Cervera l'any 1465 (fotografies ampliades)

A continuació, doncs, resumim aquelles parts dels estudis de diversos historiadors que fan referència al tema esmentat. Llur investigació es basa en les actes del Consell municipal cerverí corresponents a l'any 1465².

JOSEP SALAT (1818)

El primer numismàtic que donà notícies sobre les encunyacions que tingueren lloc a la vila de Cervera durant la guerra contra Joan II, fou, segurament, el cerverí Josep Salat. Aquest autor, en una obra publicada l'any 1818, ja manifestava que l'acta de la sessió del Consell municipal cerverí corresponent al dia 28 de maig de 1465 informava d'un privilegi per batre moneda, que ell atribuïa a Joan II, i de l'acord d'encunyar croats i mitjos croats³. A continuació, precisava que ell no havia vist cap moneda fabricada en aquella època.

El mateix autor, en un manuscrit que havia de constituir el volum tercer de la seva obra, rectificà les afirmacions anterior dient que fou precisament quan Cervera es trobava assetjada per les tropes de Joan II que la vila determinà encunyar monedes per atendre la pròpia defensa i que aquestes foren sisens⁴.

2. Aquesta documentació actualment es guarda a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera (Fons municipal).

3. SALAT, JOSEF, *Tratado de las monedas labradas en el Principado de Catalunya*, vol. I, Barcelona, Imprenta de Antonio Brusi, 1818, p. 273.

4. BOTET Y SISÓ, JOAQUIM, *Les monedes catalanes*, vol II, Barcelona, I.E.C., 1909, p. 286; Idem, *Notícia del volum tercer del «Tratado de las monedas labradas en el Principado de Catalunya por el Dr. D. Josef Salat»*, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras, 1912, p. 22.

JAUME VILLANUEVA (1821)

L'historiador Villanueva, al volum novè del seu *Viage literario*, publicat l'any 1821, també fa esment de les encunyacions cerverines de l'any 1465. Afirmar que, en aquella data, les autoritats locals van acordar escriure a determinades persones perquè busquessin un artífex que fabriqués a Cervera moneda de bona llei. Diu, així mateix, que aquesta resolució va ser conseqüència de la recent llicència que havia concedit el rei, dóna els noms dels mestres de la seca, al·ludeix a la determinació del Consell de disposar de la plata de les esglésies per batre moneda i opina que els cerverins, en aquella època, seguien a la força el partit dels rebels al rei Joan II.

Creu que les monedes encunyades eren sisens, ja que a finals d'aquell any es resolgué retirar aquestes peces per estar desacreditades a causa de la mala llei i fabricar, amb llur metall purificat i altre que es pogués trobar, rals i mitjos rals⁵.

FRANCESC CARRERAS (1907)

La major part de la documentació coneguda que fa referència a les encunyacions monetàries que Cervera portà a terme durant la guerra contra Joan II es troba transcrita en una obra de Carreras i Candi publicada l'any 1907.

Els documents copiats per aquest autor ens informen, entre altres coses, que a mitjan 1465 la vila de Cervera batia sisens de plata, o sigui terços de croat, a partir d'una autorització de Pere IV de Catalunya, conestable de Portugal que fou proclamat rei dels catalans l'any 1463, durant la lluita contra Joan II⁶. Poc més de quatre mesos després de la rendició de Cervera als exèrcits de Joan II, fet que ocorregué el dia 14 d'agost de 1465, hom proposà la recollida d'aquestes monedes i la fabricació, amb llur metall i altre que podria comprar la vila, de rals i mitjos rals⁷.

JOAQUIM BOTET (1909)

Aquest gran investigador de la numismàtica catalana, a la seva obra cabdal sobre les nostres monedes, comenta la documentació esmentada o transcrita pels autors anterior i arriba a la conclusió que la vila de Cervera, en virtut de la llicència concedida per Pere de Portugal, havia encunyat, l'any 1465, sisens de plata que portaven gravat el nom de la vila, segons es despenia de la documentació que afirmava «que tota la moneda que s'batrà se haia a batre en nom de la vi-

5. VILLANUEVA, JAIME, *Viaje literario a las iglesias de España*, vol. IX, Valencia, Imprenta de Oliveres, 1821, pp. 4-5.

6. CARRERAS Y CANDI, FRANCESC, *Dietari de la guerra a Cervera des del 1462 al 1465*, Barcelona, Bartomeu Baxarias, 1907, pp. 180-185.

7. CARRERAS, *Dietari de la guerra...*, p. 216.

la»⁸. També precisa que de sisens —o sigui terços de croat— encunyats a Cervera no sabia que se'n conegués cap i, pel que fa a la proposta de batre rals i mitjos rals, suposa que, probablement, no donà resultat⁹.

JOSEP M. LLOBET (1973)

En un article aparegut l'any 1973, en el qual oferíem tant la transcripció d'un conjunt documental relacionat amb les encunyacions monetàries de Cervera com el catàleg d'aquelles peces numismàtiques que coneixíem, donàvem el contingut dels acords municipals referits a les encunyacions cerverines de l'any 1465 i algun de posterior que els complementava, els quals havíem copiat directament dels llibres de Consells municipals de Cervera¹⁰.

Quant a la proposta de batre rals i mitjos rals, deduïm que, possiblement, no fou acceptada. Referent a les monedes encunyades aquell any, suposàvem que portaven gravat el nom de la vila, que eren terços de croat de plata —encara que eren anomenades sisens per valer sis diners barcelonesos— i que no se'n coneixia cap¹¹.

MIQUEL CRUSAFONT (1982)

En el seu important i innovador estudi de la numismàtica medieval referent a la corona catalano-aragonesa que fou publicat l'any 1982, aquest autor, per primera vegada, proposa atribuir a la seca de Cervera els terços de croat que mostren una efígie amb el cabell caigut a l'anvers i la llegenda *ILERDENCIS* al revers¹².

La figura que porta el cabell caigut correspondria al monarca català Pere IV, conegut com Pere de Portugal que, segons Crusafont, s'hauria traslladat a Cervera després de la caiguda de Lleida (1464), intentant recuperar, sense èxit, la ciutat perduda. La llegenda *ILERDENCIS* indicaria en sentit ampli la contrada de Lleida, una vegada perduda la capital.

8. BOTET, *Les monedes catalanes*, vol. II, pp. 286-187.

9. BOTET, *Les monedes catalanes*, vol. II, p. 288.

10. LLOBET I PORTELLA, JOSEP M., «Les monedes i pellofes de Cervera». *Acta Numismàtica*, III (1973), pp. 210-212.

11. LLOBET, «Les monedes...», p. 212.

12. CRUSAFONT I SABATER, M., *Numismàtica de la corona catalano-aragonesa medieval (785-1516)*, Madrid, Vico, 1982, p. 121. Aquesta moneda ha estat atribuïda a diferents monarques i a diverses poblacions: Botet sospita que podia ser de Pere de Portugal, mentre que Badia ja la cataloga dins les sèries d'aquest rei. Els dos autors creuen que fou batuda a Lleida (BOTET, *Les monedes catalanes*, vol. II, p. 312; BADIA, *Catàleg dels croats...*, p. 131). En canvi, Villaronga, a partir de la documentació que publicà Mateu, la classifica com una encunyació de Joan II a la vila de Tàrraga (MATEU Y LLOPIS, FELIPE «Los recursos económicos de Juan II en Lérida y Tàrraga, durante las turbaciones del Principado en 1465», *Hispania*, VIII (1942), pp. 407-437; VILLARONGA GARRIGA, LEANDRE, «Les monedes de plata encunyades a Catalunya durant la guerra contra Joan II (1462-1472)», *Numisma*, 150-155 (1978), pp. 471-490).

La novetat més important que ofereix el treball de Crusafont, pel que fa a les encunyacions cerverines portades a terme durant la guerra contra Joan II, es troba en la interpretació dels documents municipals que parlen d'aquestes emissions.

Els autors anteriors que estudiaren la documentació esmentada arribaren a la conclusió que la disposició que establia «que tota la moneda que·s batrà se haia a batre en nom de la vila» feia creure que a les monedes encunyades hi havia de constar el nom de la vila, o sigui *Cervera*.

El fet de no haver-se localitzat, fins avui, cap terç de croat amb el nom esmentat havia fet creure que les monedes encunyades per la vila de Cervera, l'any 1465, segons llicència de Pere de Portugal, eren desconegudes en el seu aspecte físic. O sigui que es coneixien els documents que provaven llur batiment però no s'havia trobat cap peça encunyada.

Per Crusafont, el text precitat «que tota la moneda que·s batrà se haia a batre en nom de la vila», juntament amb les paraules que venen a continuació «e que de aquella sia tenguda responre e dar rahó los dits mestres en nom de aquella», no indica pas que les monedes haguessin de dur gravat el nom de la vila sinó simplement que la vila havia de respondre de l'encunyació. Atribueix, doncs, a Cervera els esmentats terços de croat amb efígie de cabells caiguts que porten la llegenda *ILERDENCIS*.

CONCLUSIONS

Tot el que hem escrit fins aquí, ens pot portar a les conclusions següents:

La documentació municipal de les encunyacions de moneda cerverina durant la guerra contra Joan II fou coneguda ja pels primers investigadors de la numismàtica catalana.

Totes les obres compreses entre 1818 i 1973 ens ofereixen pràcticament la mateixa cosa: alguns comentaris que no són més que un resum de la documentació del període o la transcripció d'aquesta documentació. Segons elles, resta clar que cap dels autors havia pogut veure alguna peça que consideressin batuda a Cervera l'any 1465.

L'estudi de Miquel Crusafont de 1982 significa una nova interpretació dels documents cerverins, la qual cosa li permet identificar la moneda encunyada l'any 1465 a Cervera, en atribuir a aquesta població una peça que fins aquell moment es creia batuda a Lleida.

La recent troballa a Cervera d'una moneda d'aquest tipus pot ser un element a tenir en compte en futurs estudis de les encunyacions objecte del present treball.